

7 juni 2016 Rob Wijnberg

Bron De Correspondent

Donald Trump is een prototype bullshitter: iemand die onverschillig staat tegenover waarheid. Het begrip verklaart zijn populariteit en zegt veel over politiek in een samenleving waarin waarheid geen belangrijke rol meer speelt. Mijn inschatting: ook in Nederland is een bullshitter goed voor dertig zetels.

Wat bullshitter Trump ons leert over een samenleving zonder waarheid

Donald Trump heeft het graag over The Washington Post schrijft hier over de vreemde contradicties van Trump over teleprompters. teleprompters:

2 mei: 'Ik heb geen teleprompter. Ik sta hier helemaal alleen.'

20 mei: 'Ik gebruik af en toe een teleprompter. Die zijn niet verkeerd. Je komt nooit in de problemen met een teleprompter.'

24 mei: 'Er zou een wet moeten zijn die verbiedt dat je als presidentskandidaat een teleprompter gebruikt.'

26 mei: Gebruikt een teleprompter bij een speech in North Dakota.

27 mei: 'Is het niet geweldig wanneer je geen teleprompter gebruikt? Er zou een verbod op teleprompters moeten komen.'

Bovenstaande illustreert perfect: Donald Trump is een prototype bullshitter. The New Republic constateerde dit ook al eens: Trump is geen leugenaar, maar een bullshitter. Dat bedoel ik niet als scheldwoord, maar zoals de Amerikaanse filosoof Harry Frankfurt het ooit definieerde in zijn essay On Bullshit: iemand die het niet uitmaakt of hij de waarheid spreekt of niet. In een van mijn boeken schreef ik al eerder over een bekende bullshitter: Joran van der Sloot.

Een bullshitter, benadrukt Frankfurt, is dus nadrukkelijk iets anders dan een leugenaar. Een leugenaar is schatplichtig aan de waarheid: die probeert hij te verdraaien of te verbergen. Een bullshitter staat onverschillig tegenover de waarheid: het maakt hem niet uit of wat hij zegt waar of onwaar is.

Politieke psychologie in een post-truth-society

Over de opkomst van Donald Trump is al veel zinnigs geschreven. Trump is een begaafd vertolker van een diepe onvrede die al een jaar of veertig broeit. Een onvrede van een grote groep Amerikanen die zijn levensstandaard al decennia ziet stagneren en zich bedreigd voelt door allerlei gevaren van buiten - van islamitisch terrorisme tot Chinese handelsconcurrentie tot Mexicaanse arbeiders.

Zijn nationalistisch-racistische retoriek - immigranten eruit, moslims er niet in, handelsverdragen in de prullenbak - is een politieke goudmijn die al jaren voor het oprapen ligt. Dit is wat een grote groep hoofdzakelijk witte, conservatieve Amerikanen wil horen. Dat Donald Trump de eerste is die er (nu pas) zo succesvol munt uit slaat, toont aan hoe losgezongen van de samenleving veel andere Amerikaanse politici zijn geworden.

Zijn nationalistisch-racistische retoriek - immigranten eruit, moslims er niet in - is een politieke goudmijn

Maar onderbelicht gebleven, is de psychologie erachter. De psychologie van de bullshitter: iemand die onverschillig staat tegenover waarheid. Het subtiele verschil met de leugenaar, zoals Frankfurt dat schetst, is hierin cruciaal. Vaak genoeg worden politici uitgemaakt voor leugenaars - ze verdraaien de feiten, komen hun beloften niet na, stoppen zaken in de doofpot.

Uit het linkse, progressieve kamp van Amerika klinkt dan ook steeds dat verwijt: Trump is een leugenaar die de feiten verdraait. Maar daarmee kenschetst het de vastgoedmagnaat precies verkeerd. Trump is de eerste politicus die daadwerkelijk heeft begrepen wat het inhoudt om in een post-truth-society stemmen te winnen. Hij laat zien wat een enorm electoraal potentieel je hebt als je waarheid domweg laat voor wat ze is en gewoon zegt wat er op ieder willekeurig moment in je opkomt.

De bullshitter is namelijk bij uitstek in staat te zijn wat een flink deel van de kiezers in westerse samenlevingen verlangt van zijn politici: authentiek, dominant en autoritair.

1. Bullshit en authenticiteit

Een van de grootste voordelen die de bullshitter heeft ten opzichte van politici die zich, leugenachtig of niet, wél op een bewuste manier verhouden tot waarheid, is dat hij veel authentieker kan overkomen. Wie waarheid min of meer irrelevant verklaart, ontslaat zichzelf namelijk van een verplichting die authentiek-zijn sterk bemoeilijkt: consistentie in opvattingen.

Het is geen toeval dat Donald Trump steeds begint over de teleprompter - hét symbool van de 'neppe' politicus die niks kan zeggen zonder dat het voorbereid en uitgeschreven is (lees: Hillary Clinton). Hij, de authentieke politicus, heeft zo'n ding niet nodig. Sterker: het zou verboden moeten worden! Dat hij het volgende moment een complete speech van zo'n apparaat voorleest, is de bullshitter pur sang: het gaat om de houding, niet om of het waar is wat hij zegt.

Het politiek-psychologische effect zie je heel mooi terug in wat zijn kiezers zeggen dat hen zo aanspreekt in Trump: 'He speaks his mind,' is een van de meest genoemde redenen. Let op: ze zeggen niet 'He speaks the truth' of 'He tells it like it is,' nee, hij zegt wat hij denkt.

Dat is een onderschat en cruciaal verschil. Journalisten en commentatoren, die vaak opgevoed zijn in een paradigma waarin waarheid juist een centrale rol speelt, ageren voortdurend tegen zijn leugenachtige inconsistentie. Maar daar gaat het niet om. Trump praat zoals ieder 'normaal' mens in alledaagse situaties praat: onsamenhangend.

De meeste politici voelen zich, mede door de media die hen verslaan, tot op zekere hoogte verplicht een innerlijke samenhang na te streven die verder alleen van monniken en de paus wordt verwacht. Iedere tegenspraak wordt immers breed uitgemeten als hypocriet of leugenachtig ('U draait!'). Een verwachting ten aanzien van politici die de Canadese publicist en politicus Michael Ignatieff ooit treffend 'gestoorde letterlijkheid' noemde. Femke Halsema schreef eerder op De Correspondent al over hoe zij deze 'gestoorde letterlijkheid' ervoer. Daarom nemen politici steeds hun toevlucht in teleprompters, spindoctors en standaardantwoorden - de straf op inconsistentie is te groot.

Maar Trump kan, als bullshitter, die schatplichtigheid volstrekt laten varen. En komt daardoor 'echt' over. Hij beweert aan de lopende band de meest tegenstrijdige dingen over alles, maar dat deert niet: dat doet ieder normaal mens namelijk ook. De bullshitter is precies wat een doorsnee politicus niet is: 'eerlijk' in de alledaagse zin des woords. Niet omdat hij de waarheid spreekt, maar omdat hij - à la Pim Fortuyn - praat zonder filter. Of zoals kiezers dat noemen: 'Hij zegt wat hij denkt.'

2. Bullshit en dominantie

Een tweede voordeel dat de bullshitter heeft, is dat hij gemakkelijker dan iemand die schatplichtig is aan de waarheid een zeer aantrekkelijk soort dominantie tentoon kan spreiden. Als het je niet uitmaakt of het waar is wat je zegt, is het gemakkelijk discussies winnen. Je kunt elke aanval en ieder argument pareren zonder je zorgen te maken over feitelijke of consistentie.

Bullshitters hebben dan ook vaak iets weg van alfamannetjes - de dominante mannetjes in de groep. Denk aan Maxim Hartman, de komiek die in zijn programma's op RTL7 zogenaamd 'opkomt' voor de onderdrukte man.

Wat Hartman doet, lijkt ook veel op bullshitten. Je denkt vaak: 'meent hij dit nou echt?' Tegelijkertijd komt hij juist heel 'eerlijk' over. Die eigenschap wordt door veel mensen enorm aantrekkelijk gevonden.

Trump is de grote broer op het schoolplein die jouw vijand in elkaar komt slaan

Trump is als zakenman al jaren zo - en heeft daar nu zijn politieke stijl van gemaakt. Journalist David Roberts verklaart zijn succes Donald Trump heeft één modus, schrijft David Robert: dominantie (Vox.com). bijna volledig aan de hand van die karaktereigenschap: 'Als kiezers een politiek debat aanschouwen, zijn ze niet bezig met het wegen van argumenten. Ze lezen tussen de regels door: wie is agressief en wie defensief, wie is sterk en wie is zwak, wie komt over als een leider en wie niet.'

Trump is overduidelijk de agressieve, sterke, leidende figuur in ieder debat. Hij debatteert niet, hij domineert. Hij is de winnaar, omdat hij zegt dat hij de winnaar is. Of zoals politicoloog Josh Marshall het prachtig verwoordde: 'Trump doesn't kiss babies. Babies kiss him.'

Die houding spreekt kiezers aan die zich de underdog wanen in een door elites geregeerd systeem - de zelfverkleerde 'losers' van de samenleving. Trumps houding is waar zij naar snakken: iemand die voor je opkomt - de grote broer op het schoolplein die jouw vijand in elkaar komt slaan. Niet voor niets zegt Trump letterlijk in bijna iedere speech over zijn tegenstanders: 'I want to punch them in the face.'

3. Bullshit en autoriteit

Tot slot kan de bullshitter, in het verlengde van zijn dominantie, nog iets zijn wat door een grote groep kiezers als zeer belangrijk wordt ervaren: autoritair.

Trump gedraagt zich als een prototype autoritaire leider: hij dreigt met censuur voor media die hem bekritisieren, procedeert iedereen kapot die hem dwarszit en wil Mexico dwingen te betalen voor de grensmuur die hij gaat bouwen als hij eenmaal president is.

Uit onderzoek blijkt dan ook dat Donald Trump vooral populair is onder kiezers die gevoelig zijn voor gezag. Lees hier meer over Donald Trump en de opkomst van autoritarisme in Amerika (Vox.com). Op vragen als: 'Wat vind je belangrijker dat kinderen hebben: onafhankelijkheid of respect voor ouderen; zelfstandigheid of gehoorzaamheid; nieuwsgierigheid of goede manieren?' antwoorden Trumpaanhangers bovengemiddeld vaak: respect voor ouderen, gehoorzaamheid en goede manieren - allemaal uitingen van gezagsgetrouwheid.

Ziedaar het perfecte psychologische profiel van de politicus die waarheid overbodig heeft verklaard: de authentieke, dominante, autoritaire leider die zegt wat hij denkt, waar belooft te maken wat hij zegt en gelijk heeft omdat hij gelijk heeft.

Ook Nederland is rijp voor een bullshitpoliticus

Dat een bullshitter presidentskandidaat kan worden in een land als Amerika, hoeft geen verbazing te wekken. Dat het er in Nederland nog aan ontbreekt verbaast mij des te meer. Nederland kent genoeg populistten en draaiers in de politiek, maar een volbloed Trump heb je hier nog niet echt.

PVV-leider Geert Wilders komt misschien het meest in de buurt: ook hij zegt vaak genoeg dingen die populistisch en incoherent zijn. Maar zelfs Wilders toont zich, veel meer dan Trump, schatplichtig aan de waarheid: hij is ideologischer en consistent. Hij beroept zich zelfs expliciet en herhaaldelijk op 'de waarheid' als drijfveer.

Mijn intuïtie: ook hier is een bullshitter goed voor zeker dertig zetels

Vergelijk hun beider weerzin tegen moslims. Wilders wil de grenzen sluiten voor mensen uit moslimlanden, omdat hij de islam als 'inherent kwaadaardige' ideologie beschouwt: een verwerpelijke maar ook rationele stellingname.

Trump wil alle moslims weren bij de grens, 'untill we figure out what the hell is going on': een populistische, maar ook volstrekt irrationele stellingname - je kunt niet 'geen flauw idee hebben wat er aan de hand is' en tegelijkertijd zeker weten dat 'het' aan moslims ligt.

Mijn inschatting is dat de eerste onvervalste bullshitter op een gegeven moment ook in Nederland ten tonele zal verschijnen. Want ook Nederland - gepolariseerd, versnipperd, door beeldvorming beheerst - is rijp voor zo'n postwaarheidpoliticus. Mijn intuïtie: ook hier is een bullshitter goed voor zeker dertig zetels.

Een ongemakkelijke waarheid.